

кафедра загальної та практичної психології
Інституту менеджменту та психології
Університету менеджменту освіти НАПН України

ПРИНЦИП БЕЗОЦІНЮВАНOSTІ ЯК ОСНОВА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Підготовка майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти передбачає, що викладачі мають справу вже зі дорослими людьми зі сформованою професійною ідентичністю, мотивація до навчання яких полягає у перепрофілюванні, або у розширенні власних професійних можливостей. В цій ситуації постає ряд специфічних питань, які стосуються саме того яким чином має забезпечуватись «доступ» до особистісного ресурсу залучених до навчання студентів.

По-перше, традиційні підходи до викладання не забезпечують адекватного доступу до особистісних ресурсів студентів, оскільки знаходяться в логіці «суб'єкт - об'єктного» підходу, та мають завдання сформувати «універсальні» професійно корисні якості, виходячи з ідеальної и доволі абстрактної моделі усереднених уявлень про ці самі якості [4]. Такий підхід передбачає постійну оцінку (формальну та неформальну) успішності формування цих самих якостей, а, головне, передбачає оцінне ставлення викладача до особистості студента. Між тим сама безоцінне ставлення до особи іншої людини є однією з фундаментальних професійних якостей психолога. Таким чином друга проблема пов'язана з тим, що в «традиційному» підході до викладання, закладене протиріччя, яке полягає у тому, що ми в оціночний спосіб готуємо людей з безоцінним ставленням!

В ряду важливих з практичної точки зору, але складних для визначення їх сутності феноменів «безоцінюваність» займає особливе місце, хоча б тому, що вимоги дотримуватися такої моделі ставлення до людини міститься далеко не тільки в психотерапевтичних та консультаційних психологічних практиках, але практично в будь-якій сфері, де взаємодія здійснюється в системі «людина-людина», починаючи від «неупередженості» судді при розгляді справи і до «толерантності» медичного персоналу до фізичного і психологічного стану пацієнта.

Аналіз літератури вказує на відсутність теоретико-методологічної розробки конструкту «безоцінюваності» практично в усіх сферах його прикладного застосування. Саме це на нашу думку породжує ситуацію, коли розуміння «безоцінюваності» та прийоми її набуття, або напрацьовуються конкретними фахівцями емпірично, або передаються в рамках професійних спільнот шляхом «наслідування традиції».

Треба зауважити, що поняття «безоцінюваність» є присутнім в різних своїх варіантах практично в будь-якій професії, що пов'язана із людською взаємодією, а особливо у сфері надання різних видів допомоги. Проте, в рамках кожного з підходів до надання допомоги існують істотні відмінності як у наповненні самого поняття, так і в механізмах його забезпечення.

На початку варто розвести як мінімум два поняття - безоцінюваність як особисту характеристику і безоцінюваність як інструмент професії. Відразу скажемо, що безоцінюваність як особистісна характеристика, на нашу думку, є досяжною, мабуть,

тільки в рамках релігійної свідомості, по типу «не судіть, і не будете судимі». Та й то у окремих її носіїв. Для решти фахівців професійно необхідним є різною мірою оціночне ставлення до подій навколишнього життя. У такому випадку безоцінюваність є фактично складовою професійної позиції, та умовою її успішної реалізації.

У ситуації психологічної допомоги фахівець волею не волею оцінюватиме з експертної позиції матеріал, що надається клієнтом, і ось тут принципово важливим є те, наскільки ця оцінка впливає на подальшу стратегію роботи психолога. Тобто чи бачить він готові шляхи вирішення які спираються на його професійний досвід, або довіряє досвіду клієнта, вважаючи його експертом власного життя.

Слід зазначити, що у різних сферах існує коло близьких до безоцінюваності феноменів таких як неупередженість, нейтральність, абсолютне прийняття, толерантне ставлення, відділення людини від проблеми, відмова від експертної позиції і т.і. Так в юридичній практиці наголос робиться на «неупередженому» ставленні суді, полісмена чи міліціанта.

В *медіаційних практиках* «нейтральність», «неупередженість» та «незалежність» медіатора є одними з базових принципів, і, відповідно, напрацьований багатий досвід навчання «нейтральній позиції», одним з елементів якої є «безоцінне» ставлення до сторін конфлікту і використання «нейтральної» мови. При цьому змістовне наповнення цих понять в кодексах різних організацій далеко не завжди співпадає «за буквою», але завжди є однаковим «за духом». Наприклад в етичному кодексі «Українського центру порозуміння» співіснують поняття *неупередженість* - «медіатор діє однаково в інтересах обох сторін. Незважаючи на вік, стать, соціальний статус, расу, колір шкіри, мову, релігію, політичні або інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інше положення...» та *нейтральність* - «медіатор не повинен мати особистої зацікавленості в певному варіанті вирішення конфлікту. Відповідно до цього, медіатор не нав'язує сторонам свої судження і будь-які варіанти вирішення спору» [3, стр.40].

Відразу слід звернути увагу, що у наведеному прикладі фіксується типова для більшості практичних технологій річ, коли при розкритті змісту поняття відбувається змішування змістовного наповнення поняття та способу його реалізації. Між тим річ у Кодексі йде про конкретні навички, безпосередньо пов'язані з професійною та етичною позицією медіатора. Тобто нейтральна / безоцінна позиція в медіаційній традиції максимально операціоналізована, що дає змогу успішно навчати їй вже не одне покоління посередників.

Якщо звернутись до психологічного консультування та психотерапії там існують схожі феномени «безумовного прийняття» і «безумовного позитивного ставлення» до клієнта (по К. Роджерсу) в описанні яких також є присутній «технологічний» момент, який стосується того, яким чином (за рахунок чого) можна це «прийняття» організувати. К.Роджерс пропонує наступне визначення: " Безумовне позитивне ставлення " - це терпимість до всіх аспектів суб'єктивного світу клієнта, немов ти сам є його частиною. Позитивне ставлення не висуває ніяких умов типу: "ти мені сподобаєшся, якщо будеш таким-то", виключається також установка на хороші і погані якості. Необхідно увібрати всі соціальні почуття клієнта: не тільки позитивні - зрілі, але і негативні - відразливі і лякаючі, захисні і ненормальні. Слід змиритися з суперечливістю клієнта (*фактично – проявити толерантність до невизначеності – ремарка наша*). У подібному відношенні і проявляється турбота про клієнта, відмова від власницьких установок і спроб задоволення запитів самого терапевта. Про клієнта потрібно піклуватися як про самостійну особистість, дозволяючи йому жити своїм життям ". [1, стр.63]

З практичної точки зору в безоцінюваності психолога можна виокремити дві складові. Перша – здатність утриматися від моральної чи іншої оцінки висловлюваних клієнтом суджень, його дій, а також абстрагуватися від його соціальної ролі і власного особистісного до нього відношення. Друга - відмова від спокуси підказати клієнту «правильний» вихід з його ситуації виходячи з життєвого і професійного досвіду

психолога. Що безпосередньо пов'язано з уявленнями психолога про екологічність процесу допомоги і експертність клієнта по відношенню до своєї ситуації, його право взяти відповідальність за своє життя. Цей аспект «безоцінюваності» розробляється у екофасилітаційній парадигмі надання психологічної допомоги, створеної професором П.В.Лушиним [2].

Ми можемо виділити кілька типів безоцінюваності, кожен з яких має власні, відмінні підвалини: 1) Безоцінюваність «психологічна» - як професійний навик ставитись до людини в діапазоні від толерантного до безумовного прийняття її особливостей. Наприклад, коли в роботі з ув'язненими психологу доводиться абстрагуватись від того, що перед ним - злочинець. На практиці цьому допомагає переконання, що «людина вже несе покарання, і не наша справа його посилювати». 2) Безоцінюваність «медична» - коли професійні завдання надання допомоги людині є набагато важливішими, чим власне ставлення до неї лікаря. Іншими словами «в нормі» лікар надаватиме допомогу незалежно від того хто переднім – ворог чи друг. 3) Безоцінюваність «медіаційна» - коли наявність у медіатора певної системи поглядів та цінностей забезпечує йому можливість входження в конфлікт як нейтрального посередника.

Таким чином ми можемо констатувати, що принцип безоцінюваності має широке розповсюдження в різноманітних видах допомоги, в кожному з яких напрацьовані власне підґрунтя та традиції його використання. З точки зору підготовки психологів одним з головних питань, яке потребує подальшої розробки та дослідження є проблема практичних засобів, методів та підходів до формування у студентів психологів цього типу ставлення до клієнтів. Оскільки очевидним є той факт, що кожен зі студентів буде вибудовувати власну модель та знаходити власні підвалини для реалізації принципу безоцінюваності на практиці.

Література

1. Кочюнас Р. Психологическое консультирование и групповая психотерапия. - 6-е изд. / Р. Коюнас. – М.: Академический Проект; Трикста, 2008. – 464 с.
2. Лушин П.В. Экологичная помощь личности в переходной период: экофасилитация [Текст] : Монография / П.В. Лушин. – Киев, 2013. – 296 с.
3. Пособие ведущего программ примирения потерпевших и правонарушителей. Киев, Украинский Центр Согласия, 2005. – 56 с.
4. Татенко В. Особистісно орієнтований підхід у науці й освіті як предмет психологічної рефлексії / В. Татенко // Післядипломна освіта в Україні. № 1. (20) – 2012. – с. 80-86.